

УДК 378.013.2

МИКОЛА ШЕВЧУК

(Полтава)

ОБГРУНТУВАННЯ ПОНЯТТЯ “ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ”

Обґрунтовано, що трактування та розуміння поняття “організаційно-педагогічні засади” у дослідників відчутно різняться. Доведено, що якщо виходити із розуміння терміну “засади” як “вихідне, головне положення, принципи, основа світогляду”, під організаційно-педагогічними засадами забезпечення якості професійної підготовки варто розуміти сукупність взаємозалежних і взаємозумовлених положень (нормативне забезпечення та стандарти освіти), педагогічних основ (мети, умов, форм, методів, змісту, підходів) та принципів, що забезпечують становлення особистості компетентного фахівця, мають мотивувати засвоєння навчального матеріалу та трансформувати його навчальну діяльність у професійно-практичну. У ході дослідження проаналізовано думки учених-педагогів, фахівців із дослідження організаційно-педагогічних засад.

Ключові слова: *організаційно-педагогічні засади діяльності, вищий навчальний заклад, вища освіта, навчально-виховний процес, принцип*

*Doctrina multiplex, veritas una
(Наук багато, істина одна).*

Після проголошення незалежності України у 1991 р. перед державою посталала необхідність в інтеграційних процесах до світового співтовариства. Важливим кроком на цьому шляху стало приєднання України до Болонського процесу у 2005 р., що є незаперечним фактом міжнародного визнання вітчизняної системи вищої освіти. Цей факт зобов'язав Україну здійснити модернізацію та реформувати вищу освіту, надавати освітні послуги з урахуванням норм і стандартів, розроблених і прийнятих у Лісабоні у 1997 р., Сорбонні у 1998 р., узагальнених у декларації Болонського саміту 1999 р. міністрів освіти європейських держав. Усі ці документи задекларували приналежність університетів до європейських гуманістичних традицій, нероздільність навчання і наукових досліджень.

В умовах світової інтеграції й посилення взаємодії країн набувають актуальності питання поглиблення педагогічної діяльності викладачів ВНЗ. Науково-технічна революція зумовлює також необхідність не тільки здобувати знання, уміння і навички, але і вміти швидко орієнтуватися в інформаційному просторі, володіти сучасними методами та технологіями обробки інформації, зумовленими специфічною організацією інформаційних процесів у професійному середовищі, вміти творчо використовувати інформацію в професійній діяльності. Тут важливими є організаційно-педагогічні засади діяльності ВНЗ.

На сьогодні в Україні вони закріплені у багатьох нормативно-правових актах. Програма вимог до освіти у вишах передбачена у таких документах, як: Закон України "Про освіту", "Про вищу освіту", у Державній національній програмі "Освіта" (Україна XXI століття), Концепція педагогічної освіти, Державна програма "Вчитель", Національна доктрина розвитку освіти України та ін.

Проблеми розвитку вищої освіти розглядали у своїх працях А. Алексюк, С. Гончаренко, Т. Завгородня, І. Зязюн, М. Євтух, М. Левківський, В. Луговий, В. Майборода, С. Максименко, В. Сагарда, О. Сухомлинська та ін. Питання загальнопедагогічної підготовки вчителя в Україні досліджували М. Байдан, М. Дворжецька, О. Дубасенюк, Г. Кловак, М. Чепіль та ін.

Аналіз праць дослідників і дисертаційних досліджень виявив, що дефініції організаційно-педагогічні засади, педагогічні засади та організаційні засади науковці здебільшого розглядають у контексті сукупності їх складових (принципів, передумов та умов, змісту, функцій, критеріїв). Визначення науковці розуміють по-різному, виходячи із визначення поняття "засади" та відповідно до об'єкта та предмета дослідження.

Сучасний тлумачний словник української мови визначає термін "засади" як: "1) основа чогось, те головне, на чому ґрунтується, базується що-небудь; 2) вихідне, головне положення, принципи, основа світогляду; 3) спосіб, метод здійснення чого-небудь" [5, с. 157].

Виходячи з тлумачення терміну "засади" як "вихідне, головне положення, принципи, основа світогляду", дослідник Л. Шерстюк визначає організаційно-педагогічні засади як педагогічні основи та принципи навчання разом з основними положеннями його організації [11].

На відміну від нього В. Ушаков визначає "організаційно-педагогічні засади" як сукупність концептуально значимих положень, що обґрунтовують пріоритетність розробок з вивчення передумов, визначення умов, створення програмно-методичного й нормативного оснащення процесів збагачення професійного потенціалу фахівців та створення додаткових можливостей їх соціально-професійної затребуваності [10].

Сукупністю структурних, науково-методичних, педагогічних, матеріально-технічних умов, що характеризують і забезпечують навчально-виховний процес, визначає організаційно-педагогічні засади Л. Оружа [8].

Дослідниця Л. Березівська під організаційними засадами називає підготовку, розробку і прийняття основоположних документів, здійснення та реалізацію реформи, її організаторів і учасників. До педагогічних (процесуально-змістових) засад відносить педагогічні причини й цілі, принципи, напрями, результати і наслідки, досвід реформ [1].

Дослідник Т. Козак визначає дане поняття як сферу діяльності освітян усіх рівнів, яка спрямована на реалізацію чинників, що визначають сутність системи організації навчання, забезпечуючи активність усіх учасників навчального

процесу, стимулюючи свідоме засвоєння навчального матеріалу, впливаючи на ефективність педагогічного процесу в цілому [6]. До організаційних засад дослідник відносить вирішення органами управління в освіті проблем нормативного забезпечення інноваційних технологій навчання. Педагогічні засади, згідно дослідження Т. Козака, передбачають розв'язання організаційно-методичних завдань реалізації кредитно-модульної системи; враховуючи психолого-педагогічні чинники навчання студентів педагогічних ВНЗ; змін у роботі викладача; посилення ролі студентського самоврядування; формування та контроль професійної компетентності випускника педагогічного вишу.

Дослідник Р. Вайнола до педагогічних засад відносить сукупність фундаментальних наукових положень педагогіки та психології щодо розвитку особистості (поняття, концепції, моделі, педагогічні закономірності); теорії та методики професійної освіти та соціальної педагогіки, що спрямовані на забезпечення досягнення мети та завдань професійної підготовки майбутніх фахівців [4].

В. Стельмашенко, вважає, що дане поняття "організаційно-педагогічні" означає узгодженість базової освіти з метою та завданнями підготовки фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів; реалізація загальнодидактичних принципів доступності, науковості, системності, наочності, зв'язку теорії з практикою тощо; опора на принципи фундаменталізації та інтеграції базових знань; забезпечення внутрішніх зв'язків між компонентами системи управління якістю підготовки фахівців; відповідність відібраного навчального матеріалу освітньо-професійних програм змісту науки, системі понять та спеціальностям у певній галузі знань; динамічність та гнучкість системи фахових знань відповідно до напрямів професійної ієрархії [8].

Досліджуючи стан системи вищої освіти України і якості підготовки фахівців, В. Стельмашенко зазначає, що організаційною основою забезпечення ефективності підготовки педагогів, якості проектування перспективних освітніх систем є логічна схема взаємодії рівнів прийняття керівних рішень, яку він подає за такою схемою [8]:

<Об'єкт як цільова категорія> → <Процес як категорія засобів досягнення мети> → <Система, яка реалізує процес>.

Дослідник В. Троценко вважає, що в умовах сучасної освіти "організаційно-педагогічні" засади означають аналіз основних тенденцій підготовки, водночас на його думку, саме дане поняття застаріло, бо має відбутися перехід педагогіки від парадигми формування особистості із заданими властивостями до розроблення теорії освіти як особистісно-орієнтованого процесу, націленого на створення умов для саморозвитку особистості студента як основи його професійного становлення і формування професійної компетентності. Водночас, на думку вченого, педагогічна практика явно відстає від педагогічної теорії. Аналіз реального стану навчально-виховного процесу у вищій школі, побудованого на принципах наочно-орієнтованої парадигми освіти, показує, що на практиці домінує функціональний підхід, який виражається в слабких зв'язках між окремими дисциплінами, підготовці не до цілісної майбутньої професійної діяльності, а до деяких видів навчальної і педагогічної роботи і в спрямованості на розвиток процесуальних функцій мислення, а не ціннісного змісту свідомості. Нині не розроблена система професійної підготовки педагога, яка забезпечувала б його самовизначення, особистісно-професійне становлення, суб'єктивну готовність до здійснення професійної діяльності в умовах

особистісно-орієнтованої освіти; не виявлені критерії професійної компетентності педагога з урахуванням нових вимог до кваліфікації фахівця в цій галузі, вважає В. Троценко [9].

Аналіз недоліків дав йому можливість встановити причину основної суперечності сучасної системи освіти – це суперечність між об'єктивно наявною потребою суспільства в професійно компетентних вчителях і організацією їхньої підготовки на основі знаннєвої парадигми освіти, що націлює педагогів на вжиття заходів із реконструкції змістового та процесуального компонентів професійно-педагогічної освіти в контексті створення умов для максимального розвитку студентів, реалізації феномену «бути особистістю» (тобто, їхньої здатності до саморегуляції і самореалізації в нових соціокультурних та життєвих реаліях) і впровадження в освітній процес вищого навчального закладу принципів та цінностей особистісно-орієнтованої освіти. Така реконструкція дасть змогу вийти на новий рівень якості педагогічної освіти, яка розуміється нині як сукупність властивостей і характеристик, що визначають готовність фахівця до ефективної діяльності, котра передбачає здатність до швидкої адаптації в умовах науково-технічного прогресу, володіння професійними вміннями і навичками, уміння використовувати отримані знання під час вирішення професійних завдань та професійну компетентність. Сформувати професійну компетентність студентів за допомогою звичних методів прямої передачі знань і вмінь неможливо. Потрібні педагогічні технології, завдяки яким створюються необхідні умови та адекватний їм арсенал засобів, що не виходять за межі особистісно орієнтованої парадигми освіти, вважає В. Троценко. Саме тому, на його думку, організаційно-педагогічні засади сьогодні не відповідають змістовому і нормативному змісту, який у них вклали [9].

Л. Білий у своєму дослідженні розділив «організаційно-педагогічні засади» у діяльності ВНЗ державної і приватної власності. Вчений приділив даній проблемі значну частину свого наукового доробку. Дослідник визначив, що організаційна структура управління і діяльності ВНЗ недержавної форми власності більш специфічна через відсутність прямого диктату держави і включає в себе опис компонентів:

- 1) організаційні компоненти, які характеризуються функціями;
- 2) координаційні механізми, які включають регулювання зовнішніми і внутрішніми інструкціями, ієрархічний контроль і консультаційні структури;
- 3) адміністрація і менеджмент, які розглядаються як організаційні одиниці з чітко вираженими функціональними обов'язками.

Побудова організаційно-педагогічних засад має відбуватися на основі організаційної структури ВНЗ недержавної форми власності, визначених вченим, яка має здійснюватися з врахуванням таких вимог: економічних інтересів недержавного закладу; мобільності, оперативності, які дозволяють легко орієнтуватися в постійно мінливих умовах ринку і умовах конкурентної боротьби; здатності до ускладнення і організаційного динамічного розвитку. У побудованій організаційній структурі проявляються характеристики лінійно-функціональної моделі з горизонтальною консультативною структурою і колегіальної моделі.

На основі експериментальних досліджень, дослідник виявив педагогічні умови, які сприяють створенню професійно спрямованого середовища у ВНЗ недержавної форми власності: забезпечення єдності теоретичної і практичної підготовки, відповідності її сучасним освітньо-кваліфікаційним вимогам до

фахівця; спрямованість навчально-виховного процесу на формування емоційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності і навчання, професійний особистісний розвиток майбутнього фахівця; організація самостійної пошуково-дослідницької діяльності студентів як під час аудиторної, так і позааудиторної роботи, проходження навчальної, виробничої, переддипломної практики; забезпечення неперервності підготовки фахівців у навчальному закладі.

Також Л. Білий систематизував основні умови, що заохочують викладачів вищого навчального закладу до творчої діяльності, до повної реалізації своїх здібностей і знань у науковій та педагогічній діяльності, професійного розвитку:

➤ соціально-економічні (дотримання норм праці, етики спілкування, правова захищеність, забезпечення соціального захисту, організація відпочинку; підвищення зарплати, матеріальне стимулювання наукової творчості тощо);

➤ сформовані мотиви праці (мотив значущості викладацької праці, професійний інтерес, прагнення до самовдосконалення, підвищення рівня професіоналізму, потреба в самовираженні, самореалізації, реалізація кар'єри, захист дисертації тощо);

➤ сприятливий позитивний соціально-психологічний клімат у колективі; вимоги адміністрації до кадрів; демократизм співпраці.

➤ У ході свого експерименту Л. Білий виявив, що впровадження організаційно-педагогічної моделі основ управління ВНЗ недержавної форми власності, реалізації організаційно-педагогічних основ управління сприяє ефективності управління такими навчальними закладами. На основі аналізу результатів експериментальної роботи відповідно до розроблених критеріїв встановив, що відбувся перехід з низького рівня управління ВНЗ до достатнього. Зафіксована позитивна динаміка щодо зростання ефективності управління у контрольному ВНЗ на 0,14, а у експериментальному ВНЗ на 0,36 [3].

➤ У висновках до свого дослідження Л. Білий заявив, що у вищому навчальному закладі особистість студента не повинна "підганятися" під комплект заздалегідь програмованих якостей, а повинні створюватися умови для повноцінного прояву й гармонійного розвитку всіх особистісних функцій студентів, що характеризує особистісно зорієнтований підхід. У межах цього підходу він розглядає студента як найвищу цінність виховного процесу, його суб'єкт, здатний до самореалізації та самовдосконалення. Л. Білий є прихильником І. Беха, який обґрунтував особистісно зорієнтований підхід як важливу складову організаційно-педагогічних засад діяльності будь-якого ВНЗ.

➤ Учений зазначав, що сутність цього підходу полягає в подоланні суперечності між вихованням "для всіх" і вихованням "для кожного" на основі повороту до особистості її індивідуальності, творчого потенціалу [2, с. 625–626]. Він передбачає моделювання ситуацій творчої співпраці педагога й вихованця, унаслідок чого реалізуються механізми, розраховані на залучення їхньої свідомості, емоцій, волі в соціальній і міжособистісній взаємодії. При такому підході важливим є ставлення наставника до студента, яке значною мірою зумовлює позицію останнього як суб'єкта виховання. Педагог домагається усвідомлення студентом його значимості, унікальної неповторності й потенційних можливостей, задатків і здібностей та спонукає його максимально активізувати власні психічні й фізичні ресурси в процесі формування й самовиховання набору необхідних лідерських якостей. В особистісно зорієнтованому вихованні головне завдання наставника, разом з іншим суб'єктами, полягає в морально-

етичній підтримці молоді людини щодо її найкращих проявів у процесі саморозвитку лідерських якостей у діяльності.

➤ Разом із суб'єктно-діяльнісним підходом, що передбачає виявлення лідерських якостей студентів під час діяльності в органах студентського самоврядування, відокремлення суб'єктного положення студентів у навчально-виховному процесі, Л. Білий розглядає студентів як учасників навчально-виховного процесу, суб'єктів пізнання й діяльності, носіїв перетворювальної активності. Важливим у цьому є суб'єкт-суб'єктний підхід, який передбачає поєднання педагогічного впливу та активності студента на засадах рівноправного партнерства, характеризує готовність сторін до взаєморозуміння, взаємоповаги в процесі спілкування й діяльності. Це на, на думку Л. Білого, є головним у організаційно-педагогічних засадах діяльності ВНЗ [3].

➤ Отже, трактування та розуміння поняття “організаційно-педагогічні засади” у дослідників різні. Проте, якщо ми будемо виходити із розуміння терміну “засади” як “вихідне, головне положення, принципи, основа світогляду”, під організаційно-педагогічними засадами забезпечення якості професійної підготовки варто розуміти сукупність взаємозалежних і взаємозумовлених положень (нормативне забезпечення та стандарти освіти), педагогічних основ (мети, умов, форм, методів, змісту, підходів) та принципів, що забезпечують становлення особистості компетентного фахівця, мають мотивувати завоювати навчальний матеріал та трансформувати його навчальну діяльність у професійно-практичну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березівська Л. Д. Організаційно-педагогічні засади реформування шкільної освіти в Україні у XX столітті: автореф. дис... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Л. Д. Березівська ; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2009. – 43 с.
2. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання / І. Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
3. Білий Л. Г. Організаційно-педагогічні основи управління вищим навчальним закладом недержавної форми власності авт. дис. На здобу наук ступ. кан. наук спец. 13.00.01 / Леонід Григорович Білий. – Київ, 2007. – С. 6-13.
4. Вайнола Р. Х. Педагогічні засади особистісного розвитку майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки: автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Вайнола Ренате Хейкіівна; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2009. – 44 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови. / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2005. – 1728 с.
6. Козак Т. М. Організаційно-педагогічні засади впровадження кредитно-модульної системи підготовки фахівців у вищих педагогічних навчальних закладах III-IV рівнів акредитації : дис... канд. пед. наук : 13.00.01 / Козак Тетяна Михайлівна. – Дрогобицький держ. педагогічний ун-т ім. Івана Франка. – Дрогобич, 2007. – 278 с.
7. Оружа Л. Організаційно-педагогічні засади підготовки майбутніх дизайнерів у вищому навчальному закладі / Л. Оружа // Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: Філософія, педагогіка, психологія: Збірник наукових праць. – Київ : Видавництво Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, 2010. – Вип. 12. – С. 73–78.
8. Стельмашенко В. П. Організаційно-педагогічні засади управління якістю підготовки фахівців в коледжах України : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Стельмашенко Віталій Петрович ; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2001. – 23 с.
9. Троценко В. Організаційно-педагогічні засади формування професійної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури // Рідна школа / Валерій Троценко. – Київ, 2012. – № 11. – С. 47-50.

10. Ушакова В. М. Организационно-педагогические основы обеспечения подготовки специалистов нового поколения в многоуровневой системе высшего образования Республики Беларусь : автореф. дисс. на соиск. учен. степ. докт. пед. наук : спец. 13.00.01 / Ушакова Валентина Михайловна; Национальный институт образования. – Минск. 2000. – С. 27–28.

11. Шерстюк Л. В. Організаційно-педагогічні засади навчання професійного іншомовного спілкування / Л. В. Шерстюк // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія Педагогіка. – 2009. – Т. 108, Вип. 95. – С. 150–154.

НИКОЛАЙ ШЕВЧУК

ОБОСНОВАНИЕ ПОНЯТИЯ “ОРГАНИЗАЦИОННО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ”

Доказано, что трактовка и понимание понятия “организационно-педагогические основы” у исследователей ощутимо различаются. Обосновано, что если исходить из понимания термина “основы” как “исходное, главное положение, принципы, основы мировоззрения”, под организационно-педагогическими принципами обеспечения качества профессиональной подготовки следует понимать совокупность взаимосвязанных и взаимообусловленных положений (нормативное обеспечение и стандарты образования), педагогических основ (цели, условия, формы, методы, содержание, подходы) и принципов, обеспечивающих становление личности компетентного специалиста, задание которых – мотивировать усваивание учебного материала и трансформировать его учебную деятельность в профессионально-практическую. В ходе исследования проанализированы мнения основных ученых-педагогов, специалистов по исследованию организационно-педагогических основ.

Ключевые слова: организационно-педагогические основы деятельности, высшее учебное заведение, высшее образование, учебно-воспитательный процесс, принцип

MYKOLA SHEVCHUK

THE CLARIFICATION OF THE NOTION “THE ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL BASES OF HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS’ ACTIVITY”

After Ukraine became independent in 1991 there appeared a necessity for the state to be integrated into the world community. An important step in this direction was the accession of Ukraine to the Bologna process in 2005, which was a fact of international recognition of the national higher education system. This fact obliged Ukraine to modernize and reform higher education, provide educational services to the norms and standards developed and adopted in Lisbon in 1997, the Sorbonne in 1998, summed up in the Bologna Declaration Summit 1999 education ministers of European countries. All the records declared the affiliation of universities to European humanistic traditions, the indivisibility of teaching and research.

In the context of the world integration and intensification of state interaction the issues of teachers’ pedagogical activity advancing become more relevant. The technological revolution causes the need not only to acquire knowledge and skills, but also to be able to navigate the information space rapidly, to use modern methods and technologies of processing information, caused by a specific organization of information processes in a professional environment, to be able to use information in their professional activities creatively. Organizational and pedagogical principles of the university are to be taken into account.

Today the following norms are set by legal regulatory acts. Program of the requirements for education in universities is provided in such documents as the Law of Ukraine “On Education”, “On Higher Education” at the State national program “Education” (Ukraine XXI century), the concept of Education, State Program “Teacher”, National doctrine of education of Ukraine, and others.

The issues of higher education are researched by A. Aleksyuk, S. Honcharenko, T. Zavorodnia, I. Ziaziun, M. Yevtukh, M. Levkivs'kyi, V. Lugovyi, V. Maiboroda, S. Maksymenko, B. Saharda, O. Sukhomlyns'ka and others. The issues of general teacher training in Ukraine were investigated by M. Baidan, M. Dvorzhets'ka, A. Dubaseniuk, G. Klovak, M. Chepil' and others.

The analysis of research papers and dissertations highlighted the definition of organizational and pedagogical principles and showed that organizational principles are considered by scholars in the context of the totality of their components mostly (the principles, conditions and terms of content, features, criteria). The definitions are considered in a different way by scholars, based on the definition of "bases" and in accordance with the object and subject of study.

Modern Ukrainian Language Dictionary defines the term "principles" as: 1) the basis of something that is important; 2) initially, the main provisions, principles and basis of ideology; 3) method, the method of implementation of something.

Keywords: organizational and pedagogical principles of activity, higher educational establishment, higher education, educational process, principle.